

Terra Dobouch.

Historijsko-topografska studija.

Historijska topografija naša spada među najslabije obrađene discipline a u nas se i ne može ta grana historijske znanosti lako obraditi. Ovdje na pragu, gdje su pre-razni narodi prolazili, sad duže sad kraće boravili, pa iščezavali, ostavljajući tek po koje topografsko ime, teško se nalaze jasni tragovi, koji bi mogli da dovedu do prave istine. Osobito je tursko gospodstvo u velikom dijelu Hrvatske i Slavonije izmijenilo žiteljstvo, a s novim je življem došlo i novih naziva, izmiješali se s preuzetim starim imenima, pa se često tek s najvećim oprezom može ustanoviti koji lokalitet sredovječnih izvora. Istina je, da se ne rijetko koje ime vanredno čvrsto drži svoga prvobitnoga mjesta: narodi drugoga roda i jezika preuzimlju imena, ne znajući više njihova prvobitnoga znamenovanja. U hrvatskim zemljama ima takovih naziva na pretek. Nije na pr. slučajno, da se ime Lopar, kojim se još danas nazivlje vanredno zanimljiva gradina kod Novoga u Primorju, opetuje u Srijemu kod rimskih razvalina nedaleko Petrovaca rumskih; nije tek slučajno, kada se prijelaz preko gore nedaleko Križevaca nazivlje Paka, kao i prelaz kod Ruševa u Slavoniji; pa nije li napadno, da toliki lokaliteti sasvim određene formacije u raznim krajevima hrvatskim nose naziv Budim, drugi Klokoč, Klokočevik i slično, treći Vinica, Viničica, Vinično, Vinišće i t. d., a opet se ne može uvijek ni reći, iz kojega su se jezika ti nazivi uzeli ni što zapravo znače. Ne može se ni pomisliti, da bi se slučajno u svim dijelovima naše domovine, pa i po drugim krajevima jugoslavenskih zemalja opetovalo nazivlje gorja „Velebit“. A o importu toga imena iz ličkih krajeva, gdje je taj naziv ostao dominantan, ne može biti ni govora. To su dakako tek pojedini primjeri, kojih bi se moglo i u znatno većem broju navesti. Uspije li jednom zajedničkim radom historičara, geografa i filologa, da se riješi te probleme, bit će pogled na povijest i etnografiju ovih zemalja možda sasvim drugačiji nego što je sada.

Kako je vrlo često neko ime uz neko mjesto gotovo za sva vremena prikovano, tako da se iza stoljeća opet probudi na nov život, tako se često imena i gube; da! ona i putuju, odmiču od prvotnoga mjesta, pa zato treba pomna rada, da se ne stvore sasvim krivi zaključci. Tako se na pr. spominje u jednoj ispravi XIII. vijeka zemlja Gayul u kraju oko Pakraca, pa će prva pomisao biti, da je to ono mjesto, koje se i danas zove Goilo. Nu potanje ispitivanje dokazuje, da je taj predjel morao ležati znatno dalje k sjeveru od današnjega Goila i da se je označivao nekada tim imenom veoma opsežan predjel.

Najteži je rad u onim predjelima, koji su po vijestima izvora nekad kud i kamo veću važnost imali, pa pomalo tu vrijednost izgubili. Ovakih je predjela u nas i suviše mnogo. Nije nikakovo čudo, što je čestoputa isticanih imena ponestalo, a gdje koji tek tu i tamo kojiput spomenuti naziv ostao. Baš i u novo doba izgubiše

se mnoga imena. Pa kad još k tomu dođe i više lokaliteta istoga imena, kada sličnošću imena zavedeni istraživaoc zađe stranputicom, kad iskrivljeno pisanje imena u ispravama još i veću smutnju prouzroči, onda je teško, da se iz takve zbrke izade na put istine.

U dvjema zanimljivim ispravama XIII. vijeka spominje se terra Dobouch u požeškoj županiji. Svrha je ovim recima, da se pokaže, gdje je ta zemlja ležala, a uspije li to, bit će cio niz drugih lokaliteta, vezanih s tim posjedom, određen. Prva je listina iz g. 1259.¹ Pučina, župan u Zagorju izgubio je radi nasilja svoja dobra u Zagorju, a njegovu sinu Čehu nije uspjelo, da ih natrag dobije, već tek milošću kraljice Marije, gospodarice Požege dobi u zamjenu za izgubljeni Lobor posjed Dobouch u požeškoj županiji. Međe toga posjeda označuje isprava potanko. Glavne su ove: Pod kamenitim brijegom sastavljaju se potoci Oroycha i Lypouch, međa dolazi do potoka Bregorinik pa se drži Bilotina posjeda zvanoga Oroycha. Zatim ide do potoka, koji se zove Zuini, mimo raznih mjesta do potoka Kuhnek, pa obilazi do potoka Zkorin, kreće k potoku Dobouch, od koga se odvaja k jugu do Zoaberke, pa uz posjede susjedâ do potoka Skopchonik, zatim do potoka Pokolasnik do mjesta zvanoga Inferior Vrba, gdje stanuje jobagijon Mortunus. Idući uz potok Pokolosnik vraća se do potoka Dobouch, pa označena raznim drvećem dolazi do brda Trichuch, te se dalje vijuga do mjesta Zochan k jugu posjeda Zkrabatnik, da se vrati onamo, gdje je počela. Izvan toga posjeda leže ribnjaci terrae Dobouch. Jedan in fine campi Wnuhleu uocati, drugi in Koponicha, treća je ribarska ustava u aqua Knesnicha, a četvrti je ribnjak in aqua Luki.

Taj je posjed u brzo izmijenio gospodara². Čeh umre bez potomstva a 22. svibnja 1280. dade ugarski kralj Ladislav posjed Nikoli sinu Dominika od plemena Čak i njegovoj braći. U toj se ispravi međe određuju podjednako, tek se spominju fluvius Bregounik (mj. Bregorinik), potok Ziuni (Zuini), Zowabereke (Zoaberke) i neki drugačije pisani nazivi.

Ogledamo li se današnjom požeškom županijom, ne ćemo više nigdje na karti naći ni mjesta ni zemljišta, koje se zove Dobouch (=Dubovac). Glavno se ime izgubilo pa niti katastralna mapa ga više ne bilježi. A ipak nije teško naći kraj, u kojem je ležao stari posjed Dobouch. To je kraj oko današnje Nove Kapele. Ogleda li se točno karta, ne će se dakako više naći potočića Oroycha et Lypouch, ali dok se prvi netragom izgubio, Lipočanski je potok uz mjesto Lipovac održao spomen na fl. Lypouch. On se pod kamenitim brežuljkom danas sastaje sa Grača potokom, koji bi mogao biti stari Oroycha potok, komu su novi došljaci dali ime po gradini, kojoj se tamo još tragovi vide. Prema kasnijim navodima ova će hipoteza postati nesumnjivom istinom. Nema dvojbe, da je posjed Zkrabatnik, koji je ležao sjeverno od posjeda Dobouch, današnji Škrabutnik, koji se još g. 1491. spominje³, a sasvim je sigurno, da je potok •Bregurina kod Dolnjega Lipovca identičan sa Bregorinik potokom (g. 1280. Bregounik) u ispravi od g. 1259. Potoka Kuhnek više nema, nu u tom se je kraju ime selišta Kujnik još sačuvalo, tik uz

¹ Smičiklas, Cod. dipl. V 148.

² Smičiklas, Cod. dipl. VI 343.

³ Csánki, Tört. földrajza II 427.

potok, koji se danas zove Pokotina, a koji može biti identičan s nekadašnjim potokom Pokolosnik-om. Selište Skopčeničnik zadržalo je ime potoka istog imena: Skopchoničnik. Ta se imena niti u drugim dijelovima požeške županije a niti u drugim krajevima Slavonije ne opetuju, pa se tako može mirne duše ustvrditi, da je u predjelu južno od Škrabutnika, oko potoka Bregurine uz Kujnik i Skopčeničnik traženi posjed Dobouch.

To biva tim sigurnije, što se u obje isprave spominje kao susjed Mortunus jobagijon u mjestu Inferior Vrba. Ta Vrba nije drugo nego današnja Vrbova. Izrijekom se veli, da je Mortunus jobagio castrum, a taj je castrum stajao baš u Vrbovi. Ruševinu označuje još Katzenschlägerova karta. U ispravi od g. 1275.,¹ kojom kraljica Jelisaveta daruje Dolnju Vrbovu Benediktu sinu comitis Iwanche i u ispravi od g. 1282.² navode se poznata imena: pokojni Mortunus i njegovi sinovi susjedi Čeha, fluvius Churnuch, potok Bokoleznyk, aqua Zlopchenik, aqua Luky, Dobouch potoka, vna Heleusca polya (= u ispr. od 1259. Wnuhleu) i t. d. Potok Luke i danas postoji, Churnuch je sadašnji Crnče, Zlopchenik se sačuvao u nazivu Skopčeničnik, Bokoleznyk je drugčije pisan već spomenuti Pokolosnik, a vrlo je vjerojatno, da je Dastin-laz u ispravi od g. 1275. ostavio trag svome imenu u nazivu mjesta Laze, dok je očito Dobouch potoka sadašnji Duboki potok.

Grad je Vrbova (castrum) bio g. 1350. u posjedu St. Cimbe, kada je kralj Ladislav odredio, da ima iza smrti tadašnjega vlasnika da pređe u posjed Gorjanskih, što se je već šest godina kasnije i zbililo. Potomci Gorjanskih, kojima je kraljica Marija grad ponovno (1382.)³ darovala, još su ga g. 1408. posjedovali. Tako je još stalnije, da je terra Dobouch bila tik Vrbove. I ribnjaci, koji se g. 1259. i 1282. spominju, dadu se odrediti. Ležali su odijeljeno od posjeda Dobouch. Prvi in fine campi Wnuhleu, a to je očito u ispravi od g. 1275. vna Heleusca polya, što Csánki pravom čita: Unahelus tapolya i meće u Topole kod Vrbove. Drugi je ribnjak in Koponicha očito današnja Kopanica mlaka uz Savu; ustava in aqua Knesnicha vjerojatno je bila kod današnjega Knezpolja, dok je jedan ribnjak stajao in aqua Luki, možda u današnjem potoku istoga imena.

Čini se, da je i potok Zuini u ovom kraju ostavio bar trag svome nazivu, i to u imenu sela Svinjar, koje se nedavno okrstilo Davorom, smatrajuć naziv Svinjar nedostojnim. Nu ime Svinjar nema s nazivom korisne domaće živine nikakve veze: taj je naziv očito istoga podrijetla kao i naziv Sujnik (drugo ime Psunj gore). Svinjar je imao i svoju tvrđu: g. 1550. daruje Ferdinand Kati, kćeri L. Morea među ostalim i castellum Redemlye, alio nomine Zwynar vocatum⁴. Taj se spominje i u popisu od g. 1536. pod imenom Redemlye; a naziv se Redemlye spasio u imenu Radinje, šumskoga revira istočno od Svinjara. U blizini Zwynara može se tražiti i Zuini potok.

Kada svi gornji navodi ne bi dostajali, da se potvrdi mišljenje, da se je terra Dobouch nalazila u kraju oko Nove Kapele, moglo bi se to ustanoviti još i drugim podacima. Uz terra Dobouch nalazio se je i posjed Orjavica, sastavljen od više istim imenom prozvanih dijelova, koji je g. 1275. Jelisaveta darovala Otroku

¹ Smičiklas, Cod. dipl. V 141.

² Smičiklas, Cod. dipl. V 421.

³ Csánki, Tört. földrajza II 391. 395.

⁴ Vjesnik zem. ark. II. 122.

Grgurovu, sinu Belučovom i sinovima Ševe¹. I taj posjed počinje „juxta aquam Oryoycha, a međa teče do mjesta, ibi commetanei sunt populi domine regine de Komiricha, zatim populi domine regine de Gradpotok, dolazi do posjeda Petra Chelleya, pa do crkve sv. Luke evanđeliste pod groblje i vraća se obilazeć na daleko k izlaznoj točki. Drugi dio toga posjeda, također nazvan Orjavica, vraća g. 1277. Jelisaveta Aladaru sinu Čeče². Međa toga posjeda počimlje na brijegu nad kapelom sv. Luke evanđeliste, dotiče se Zwyzkpotoka, Krywachapotoka, dolazi do potoka Chernech i do Save, gdje potok Oryauicha utiče u Savu, pa do Prekopa, koji spaja Oryavichu i Oryavu, vraća se sjeverno k potoku Jelseuyku i mimo Gradpotoka kreće k ishodištu.

Aladar meštar prikupio si je još jedan dio posjeda Orjavice g. 1291.,³ koji je također počimao in communi meta kod kapele sv. Luke, pa uz Ljubu potok stizao do potoka Orjavice i međe zemljišta Grad potoka.

Orjavica je dakle međa i ovih posjeda i terre Dobouch. Po ispravi od g. 1277. nema sumnje, da je Kovačevac potok, koji se u gornjem toku zove Rinovica, pa konačno Grača, a koji se pod kamenitim brijegom spaja sa Lipočanskim potokom (Lypoch), stara Oryoycha, koja kod Pričca ulazi u Savu te je „Prekopom“ i danas s Orljavom spojena. Komiricha, gdje je kraljica imala svoj posjed, današnja je Komorica, tek još nije poznato, gdje je opetovano spominjana crkva sv. Luke i isto tako često navedeni Gradpotok. Da je Zwyzkpotok (1277.) identičan sa Zuinipotokom (1259. i 1282.) ne treba dokazivati; Ježevik potok (1277.) postoji još danas kod Dragovaca, dok se drugi za sada ne mogu odrediti a i ne moraju.

Da se potraži Gradpotok u blizini Ježevika, koji je danas, barem u tom obliku svoga imena, sasma iščeznuo, valja poći u dalja stoljeća. U velevažnoj vizitaciji P. Nikolića od g. 1660., koja daje sliku stanja Slavonije prije oslobođenja od Turaka, piše: „... in parochia Gratkov potok fuere multae animae Christianorum in dicta parochia sunt 4 ecclesiae ex lapidibus in materia: sub nomine B. V. M. in loco dicto **Dubovac**, secunda sub nomine sancti Lucae in Oriavicza, tertia sancti Georgii Verbove, quarta sub nomine sancti Michaelis Gradkopotochi“⁴. Evo još u XVII. vijeku čine Dubovac (= Dobouch), Orjavica, Vrbova i Gratkovpotok jednu župu a danas nema više ni imena ovih mjesta do Vrbove, gdje je i danas kapela sv. Đurđa. U popisu župa fra L. Ibrišimovića od g. 1694. nalazi se također župa Dubovac sv. Marije⁵. Iz g. 1733/4. ima opet opis slavonskih župa, iz kojega se doznaje, da je u parochia Dubovicensis crkva B. D. M. u selu, crkva sv. Luke Evanđeliste u selu **Lipovac**, crkva sv. Mihajla $\frac{1}{4}$ sata izvan sela Dragovci, a crkva sv. Đurđa u selu Vrbovi⁶.

Sada je jasno, gdje je stara često spomenuta crkva sv. Luke evanđeliste u nekadašnjoj Orjavici. Ta crkva s opkopom stoji još i danas na svom starom mjestu u selu Lipovcu, koje se eto još g. 1660. zove Orjavica. A onda i nije teško pogoditi, da je današnja Ratkovicica s crkvom sv. Mihalja stari Gratkovpotok

¹ Smičiklas, Cod. dipl. VI 139.

² Smičiklas, Cod. dipl. VI 222.

³ Smičiklas, Cod. dipl. VII 58.

⁴ Smičiklas, 200 godišnjica oslobođenja Slavonije II 9.

⁵ Vjesnik zem. arkiva. X 77.

⁶ Katol. list 1907. str. 388 sl.

(Ratkovica = Gratkovica), koja se već g. 1695. piše i Radkipotok. Nad tim je mjestom i danas grad, a doista je tek jedan kilometar od Dragovaca, kako veli popis župa od g. 1733/4.

A sada ne može o tome biti dvojbe, da je Nova Kapela stari Dobouch, kasniji Dubovac, odnosno da je u neposrednoj blizini terrae Dobouch. Prema dopisu velečasnoga g. župnika Vukovca nosi ime Dubovac i danas brežuljak kod Bilogabriga. Tamo je i na vojničkoj karti zabilježeno Gospino polje, jer je tamo prije stajala crkva B. D. M., gdje je danas drveni križ.

Tim bi sve glavne točke za topografsko određenje citiranih povelja bile utvrđene: i sam Dobouch i Orjavica i Komorica i Gratkovpotok i potok Orjavica i većina glavnih međašnika. A pogleda li se još konačno na kartu toga kraja oko Orljave: eno kod Ratkovice gradina, oko Bučja tri gradine, nad Oriovcem gradina, kod Zagrađa gradina, kod Stupnika gradina, u Drenovcu preko puta od Ratkovice drevna gotička crkva, kod templarske Bzenice gradina, u Frkljercima grad Blaža Husara, nad Slatinikom gradina i t. d. . . . Ima li u svoj Hrvatskoj i Slavoniji kraja, gdje bi na tako malom prostoru ostalo toliko spomena na prošlost, da se ni ne spominju prehistorijska nalazišta! Veliki se rodovi spominju kao vlasnici ovih krajeva, koji su danas ostali bez veće važnosti. A s tom je promjenom došla i promjena naziva: s glavnijih je mjesta iščezlo i ime, dok se je kod sporednih sačuvalo.

Đuro Szabo.